

پروش عاصیٰ معاصر

(یک صد سالہ اخیر)

مؤلف: محمد حسن ربانی

شرکت چاپ و نشر بین الملل

نام کتاب: پژوهش‌های حدیثی معاصر (یک صد ساله اخیر)

مؤلف: محمدحسن ربّانی

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۷

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ روز

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

طراح جلد: مهری ابراهیمی

مسئول تولید: شریف شایسته

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۰۴-۷۶۳-۴

سرشناس

مؤلف: محمدحسن ربّانی، ۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: پژوهش‌های حدیثی معاصر (یک صد ساله اخیر) / محمدحسن ربّانی.

مشخصات نشر: تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری

۳۷۱ ص.

شابک

۹۷۸-۹۶۴-۳۰۴-۷۶۳-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع

مفسران شیعه - سرگذشتنامه و کتابشناسی

موضوع

Commentators, Shiite--Bibliography

موضوع

حدیث - کتابشناسی

موضوع

Hadith--Bibliography

موضوع

حدیث - نقد و تفسیر

موضوع

Hadith--Criticism, interpretation, etc

شناسه افزوده

سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل

رده‌بندی کنگره

۱۳۹۷ پ ۴ ۲/۶/۹۲ BP

رده‌بندی دیویی

۲۹۷/۸۹۲

شماره کتابشناسی ملی

۵۱۲۹۰۰۳

شرکت چاپ و نشر بین‌الملل

دفتر مرکزی: تهران، میدان استقلال، سعدی جنوبی، پلاک ۲، طبقه سوم

تلفن: ۰۲۱-۳۳۹۲۲۹۵۹

نمابر: ۰۲۱-۳۳۱۱۸۶۰۲

فروشگاه مرکزی: میدان فلسطین، ضلع شمال شرق، پلاک ۴ و ۵

تلفن: ۰۲۱-۸۸۹۲۱۹۸۰

نمابر: ۰۲۱-۸۸۹۰۳۸۴۳

www.intlpub.ir • Email: intlpub@intlpub.ir

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و یازنویسی، ذخیره‌ی کامپیوتری اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، اقتباس در گیومه در مستندنویسی و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

۱۱	□ پیشگفتار
۱۵	حرکت‌های علمی مدرسه
۲۱	□ فصل اول: تدوین حدیث
۲۱	۱. مستدرک وسائل الشیعه، تألیف میرزا حسین نوری
۲۶	فوائد روایات مستدرک الوسائل
۳۰	شاگردان میرزا حسین نوری
۳۱	۲. سفینه البحار، تألیف شیخ عباس قمی
۳۳	استادان شیخ عباس
۳۶	ویژگی‌های سفینه البحار
۴۰	چاپ سفینه البحار
۴۳	۳. جامع احادیث الشیعه، تألیف آیت الله بروجردی
۴۷	چالش‌های وسائل الشیعه
۴۹	آثار و پیامدهای تقطیع
۵۶	آرای حدیثی آیت الله بروجردی؛ «خانواده حدیث»

۶. پژوهشهای حدیثی معاصر.....

۴. مستدرک سفینه البحار، تألیف آیت الله نمازی شاهرودی..... ۵۹

تألیفات علامه نمازی شاهرودی..... ۶۱

اعتبار کتب اربعه..... ۶۸

۵. میزان الحکمة، تألیف استاد محمدی ری شهری..... ۷۱

تألیف در زندان..... ۷۳

اشکالات بر بحار الانوار و تألیف میزان الحکمة..... ۷۴

۶. آثار الدقیقین، تألیف آیت الله صادق احسان بخش..... ۸۲

۷. نهج السعادة فی مستدرک نهج البلاغة، تألیف شیخ محمدباقر محمودی..... ۸۶

□ فصل دوم: مسند نوید..... ۹۲

۱. علامه عزیز الله عطاردی..... ۹۶

۲. سید حسن قبانچی..... ۹۸

مسند الإمام علي (ع)..... ۱۰۱

فقه الإمام علي (ع)..... ۱۰۸

□ فصل سوم: تلخیص نویسی..... ۱۱۱

تلخیص موسوعه های بزرگ مثل «بحار الانوار»..... ۱۱۱

۱. مناهل الأبرار فی تلخیص بحار الانوار..... ۱۱۶

برخی خصوصیات کتاب بحار الانوار..... ۱۲۰

۲. تحفه آثار..... ۱۲۲

۳. جواهر البحار..... ۱۲۴

۷	فهرست مطالب
۱۲۴	۴. بنادر البحار
۱۲۴	تلخیص جوامع روائی چهارگانه
۱۲۴	محمد باقر بهبودی
۱۲۵	آرای مرحوم استاد بهبودی
۱۲۹	مکتب شهید ثانی
۱۳۳	منتقى الزمان
۱۴۱	آثار مکتب و ثروت سندس
۱۴۴	واکنش ها به تألیف «الاستیعاب من الکافی»
۱۵۱	□ فصل چهارم: حدیث پژوهی
۱۵۲	شیوه پژوهشگران نقاد
۱۵۶	علامه محمدتقی شوشتری
۱۶۹	آیت الله محمد آصف محسنی
۱۸۳	□ فصل پنجم: احیای حدیث
۱۸۷	دکتر سید جلال الدین محدث ارموی
۱۹۵	استاد علی اکبر غفاری
۱۹۹	آیت الله کاظم مدیرشانه چی
۲۰۴	حدیث پژوهی استاد
۲۰۷	آیت الله ابوالحسن شعرانی
۲۱۱	اجازة روایت

۲۲۶ □ فصل ششم: مناقب نویسی

۲۲۶ آیت الله سید محمد هادی میلانی

۲۳۱ ویژگیهای کتاب قادتنا

۲۴۰ آیت الله سید شهاب الدین مرعشی نجفی

۲۴۶ آیت الله سید مرتضی حسینی فیروزآبادی

۲۴۸ آیت الله سید احمد مستنبط

۲۵۳ □ فصل هفتم: روش تاریخ حدیث

۲۵۶ استاد سید علی شهرستانی

۲۶۴ استاد محمد علی مهدوی راد

۲۶۷ استاد محمد رضا و محمد حسین محمد - واد - سینی جلالی

۲۷۰ □ فصل هشتم: نوآوران پژوهشهای حدیثی

۲۷۰ الحیاء و حکیمان پژوهشگر

۲۸۰ □ فصل نهم: معجم نگاری احادیث

۲۸۳ □ فصل دهم: نهج البلاغه پژوهان

۲۸۳ ۱. استاد حجت الاسلام سید جواد مصطفوی

۲۸۵ تهیه معجم وسائل الشیعه

۲۸۹ ۲. فیض الاسلام

۲۹۱ ۳. استاد علی دشتی

فهرست مطالب ۹

□ فصل یازدهم: پژوهش‌های تاریخی حدیث ۲۹۲

۱. میر حامد حسین هندی ۲۹۲

عبارات الانوار ۲۹۳

خلاصه‌های عبارات ۲۹۴

دهلوی صاحب تحفه اثنی عشریه ۲۹۵

پدر ده لوی ۲۹۶

تحفه اثنی عشریه ۲۹۷

۲. علامه امینی ۳۰۱

۳. علامه عسکری، پژوهشگر ریخت‌سبب و نقاد روایات ۳۱۲

□ فصل دوازدهم: پژوهشگران اسناد رجالیه - درایه نویسان ۳۲۵

۱. شیخ عبدالله مامقانی و تنقیح المقال ۳۲۷

ویژگی‌های تنقیح المقال ۳۳۱

تحقیق تنقیح المقال و مقباس الهدایه ۳۳۴

۲. آیت الله خویی و معجم رجال الحدیث ۳۳۶

روش مرحوم آیت الله خویی در معجم رجال الحدیث ۳۴۷

□ فصل سیزدهم: فوائد نویسی در رجال ۳۵۵

الرسائل الرجالیّه ۳۵۷

□ فصل چهاردهم: روی کرد حدیثی قرآن‌گرایان ۳۵۹

□ منابع و مآخذ ۳۶۷

پیشگفتار

شکی نیست که در یک قرن اخیر، حدیث، این میراث گرانبها، همچون تفسیر و پژوهش‌های قرآنی مورد توجه دانشمندان امامیه بوده است و در فراوری آن کوشش فراوان گردید. این نوشتار در صدد بررسی تحقیقات و پژوهش‌های حدیثی دوره معاصر است. ما دوره معاصر را قرن اخیر، یعنی قرن چهاردهم هجری حساب می‌کنیم و بر سلسله تحقیقات و پژوهش‌های حدیث در این دوره را کار بزرگ و سترگ میرزا حسین نوری، (۱۳۲۰ق) می‌دانیم که با تألیف کتاب ارزشمند مستدرک وسائل الشیعه به حدیث بنان تازه‌ای بخشید و در راه احیای آن قدم برداشت و حرکت‌های جدیدی را پیرامون حدیث سبب گردید. در این دوره، عده‌ای، هم و غم خود را بر گردآوری و تدوین حدیث قرار دادند و تألیفات جدیدی با سر و صورت نو و کارآمد و مورد نیاز روانه محافل علمی کردند و حدیث را از انزوا خارج ساختند. پس از دوره احیای حدیث در قرن یازدهم و دوازدهم هجری که در اصفهان پدید آمد، حدیث در انزوا قرار گرفت و بیشتر دانشمندان شیعه تألیفات خود را بر محور فقه و در رتبه دوم علم اصول قرار دادند. از دوره شیخ اعظم انصاری (۱۲۸۱ق) محور تألیفات اصحاب

امامیه را کتاب‌های فقهی و اصولی تشکیل می‌داد. اصفهان در قرن یازدهم و دوازدهم دارای مکتب حدیثی بسیار پر رونقی بود.

بیشتر دانشمندان مکتب اصفهان تألیفات خود را در موضوع فقه الحدیث قرار دادند و کتاب‌های ارزشمندی در شرح حدیث نوشتند. آغازگر این نهضت حدیثی در اصفهان را باید شیخ بهائی، محمد بن الحسین بن عبدالصمد عاملی (۱۰۳۰ق) و علامه سید محمدباقر میرداماد استرآبادی (۱۰۴۰ق) دانست. این نهضت حدود یک قرن و نیم ادامه داشت. آخرین تألیف حدیثی در حوزه اصفهان را باید شرح الغرر والدرر آمدی دانست که بوسیله فقیه برجسته، آقا جمال خوانساری (۱۲۵ق) تألیف شده است. دوره پس از آن تا آغاز قرن چهاردهم، دوره رکود دانش حدیث بود.

در اواخر قرن دوازدهم، سیح یوسف بحرانی (۱۱۸۶ق) صاحب الحقائق الناضره اگرچه به محدث شهرت یافت، ولی یک فقیه تمام عیار و جامع بود که یک وجه جامعیت او همان احاطه کامل و تسلط فوق العاده‌اش بر احادیث بود که در کتاب الحقائق الناضره بسیار عالمانه احادیث را در نظر متن و محتوا، یعنی با توجه به مفاد، تعارض و لغات مشکل و مفاهیم آن بررسی کرده است. الحقائق الناضره در بررسی تصحیفات و تحریفات در روایات بسیار موفّق و کارآمد بود و جستجو و تفحص او در احادیث مورد پذیرش همه فقیهان می‌باشد. شیخ یوسف بحرانی احاطه کاملی بر احادیث داشت اما این کتاب از جمله کتاب‌های فقهی محسوب می‌شود.

پس از او علامه محمدباقر وحید بهبهانی ظهور کرد. محور تألیفات او فقه و

اصول بود. او را مجدد قرن سیزدهم و احیاگر مکتب اصولیان دانسته‌اند. پس از او شاگردانش همچون علامه سید محمد مهدی بحر العلوم (۱۲۱۲ق) صاحب المصابیح، و شیخ جعفر کاشف الغطاء (۱۲۲۸ق) صاحب کشف الغطاء و سید محمد جواد موسوی عاملی (۱۲۲۸ق) صاحب مفتاح الکرامه، هر یک تألیفات فقهی بسیار ارزشمندی را سامان دادند. میرزا ابوالقاسم قمی (۱۲۲۲ق) صاحب عنایم الایام و جامع الشتات و سید علی طباطبایی (۱۲۳۲ق) صاحب ریاض المسائل همه فقه را به پیش بردند و علم اصول را زنده کردند.

هجمه اخباری بر علم اصول باعث شد تا فقیهان در فقه و اصول درنگ داشته باشند. با ظهور فتیه نوری امامیه، شیخ حسن نجفی (۱۲۶۶ق) موسوعه بزرگ فقهی جواهر الکلام را تألیف نمود. در همین دوره‌ها بود که سید عبدالله شبّر ظهور کرد، ولی کارهای حدیثی او در بحار الانوار و وسائل الشیعه مورد توجه دانشمندان قرار نگرفت، خصوصاً که پس از دوره شیخ اعظم انصاری شاگردان او همچون میرزای شیرازی (۱۲۱۲ق) و آخوند خراسانی بر علم اصول تکیه کردند و مدرسه اصولی نجف بر فقه هم غالب شد.

شاگردان آخوند خراسانی همچون میرزا حسین نایینی (۱۲۵۸ق) و آقا ضیا عراقی (۱۳۶۱ق) و محمد حسین کمپانی اصفهانی (۱۳۶۱ق) محور بحث‌های خود را علم اصول قرار دادند و سه مدرسه اصولی در نقد آرای اصولی آخوند خراسانی تشکیل دادند. این مسئله موجب شد تا فضای حوزه نجف را علم اصول فرا گیرد و حتی فقه به حاشیه رود. تألیفات اصولی بر جای مانده در این دوره رونق بیشتری از علم فقه داشت.

در آغاز قرن چهاردهم فقیه برجسته امامیه، حاج آقا رضا همدانی (۱۳۲۲ق) کتاب مفصل و گسترده فقهی خود به نام مصباح الفقیه در شرح شرائع الاسلام را تألیف کرد. این مجموعه فقهی مفصل در طهارت و صلاة بی نظیر است. در دوره معاصر، مرحوم آیت الله خویی و امام خمینی علیه السلام و آیت الله حکیم (۱۳۸۵ق) ظهور کردند که در نشر فقه کوشیدند.

آنچنانکه -لاحظه گردید، پس از مکتب اصفهان توجه به حدیث کم شد و از سالهای ۱۱۲۵ق که آقا جمال خوانساری، صاحب شرح غرر و درر فوت کرد، تا دوره میرزا حسین نوری ۱۳۲۰ق کسی در احیای حدیث نکوشید.

با ظهور میرزا حسین نوری قدمهایی در احیای حدیث برداشته شد. هرچند روش او در احیای حدیث ناقصی دارد، خصوصاً زمانی که کتاب فصل الخطاب او شهرت یافت، و مورفان و دانشمندان اصولی و فقهی و قرآنی قرار گرفت، اما با این حال او را باید آغازگر نهضت جدید حدیث نامید. از دوره میرزای نوری به گونه‌های مختلف دانشمندان، حدیث توجه کرده‌اند. اگرچه موسوعه‌های ارزشمندی همچون وسائل الشیعه و بحار الانوار سامان نپذیرفت، ولی این حرکت موجب خرسندی طالبان حدیث شد. در سایه بار همین حرکت حدیث بود که کتاب‌هایی همچون مستدرک وسائل الشیعه و جامع أئمة الشیعه تألیف شد؛ خصوصاً که در پنجاه ساله اخیر، دانشمندان در احیای حدیث و نشر آثار قدما در دانش حدیث به سبک بسیار زیبا و ارزشمندی کوشش فراوان کردند.